

Eesti keele riigieksami eristus kiri

Sisukord

1. Riigieksamite eesmärgid ja vorm.....	2
2. Eksami sihtrühm ja gümnaasiumi lõpetaja õpitulemused.....	2
3. Eesti keele riigieksamitöö sisu ja ülesehitus.....	3
4. Eksami korraldamine	5
5. Eksami hindamine	6
6. Eksami sooritamine ja tulemuste vaidlustamine.....	12
7. Lisaeksamite korraldamine.....	12
8. Eksamimaterjalid	12
Lisa 1. Lugemisülesannete ja vastuste näiteid.....	13
Lisa 2. Kirjutamisülesannete ja kirjandite näiteid.....	25
Lisa 3. Soovitusi eksaminandile lugemis- ja kirjutamisülesannete lahendamisel	32
Lisa 4. Stiilivead	35

Eksami eristus kiri on eksamitöö koostamise alusdokument, mis määratleb eksami sihtrühma, nõutava taseme, eksaminandile esitatavad nõuded, eksami sisu, kasutatavad ülesannete ja küsimuste tüübid, eksami vormi ja korralduse.

Gümnaasiumi lõpueksamite ettevalmistamise, läbiviimise, eksamitööde koostamise ja hindamise tingimused ning kord on kehtestatud [haridus- ja teadusministri määrusega](#). Gümnaasiumi lõpueksamid on riigieksamid ja gümnaasiumi koolieksam.

Riigieksamitöö sisulise ja vormilise ettevalmistamise ning eksamitöö hindamise tagab SA Innove.

Riigieksami ülesanded, eksamitöö ja hindamisjuhendi töötab välja riigieksamit ettevalmistav komisjon, millesse kuuluvad gümnaasiumide õpetajad ja kõrgkoolide õppejõud ning mille volitused on käskkirjaga kinnitanud haridus- ja teadusminister. Komisjon koostab tellitud ülesannetest eksamitöö(d), vajaduse korral neid arendades, täpsustades ja parandades. Eksamil kasutatavaid ülesandeid eelkatsetatakse.

1. Riigieksamite eesmärgid ja vorm

Riigieksamite eesmärgid ja vorm on kehtestatud [haridus- ja teadusministri määrusega](#).

Riigieksamite läbiviimise eesmärk on hinnata gümnaasiumi riikliku õppekava üldpädevuste, valdkonnapädevuste, läbivate teemade ning kohustuslike kursuste õpitulemuste omandatust selleks, et

- 1) anda õpilasele, vanemale, koolile, kooli pidajale ja riigile võimalikult objektiivset ja võrreldavat tagasisidet õppimise ja õpetamise tulemuslikkusest ning sellest, milline on kooli panus õpilaste edasijõudmisse;
- 2) selgitada, kuidas õppe tulemuslikkus ning kooli panus õpilaste edasijõudmisse on ajas muutunud;
- 3) anda riigile informatsiooni hariduspoliitiliste otsuste tegemiseks;
- 4) toetada riikliku õppekava rakendamist ning suunata eksami sisu ja vormi kaudu õppeprotsessi;
- 5) teha otsus õpilase gümnaasiumi lõpetamise kohta;
- 6) siduda järjestikuste haridustasemetega õppekavad ning võimaldada kasutada riigieksamitulemusi õpingute jätkamiseks.

Eesti keele riigieksam on kirjalik.

2. Eksami sihtrühm ja gümnaasiumi lõpetaja õpitulemused

[Haridus- ja teadusministri määruse](#) järgi on eesti keele riigieksamite sihtrühm gümnaasiumide lõpetajad, kes on läbinud gümnaasiumi riikliku õppekava. Eesti keele riigieksam on kohustuslik.

Riigieksami sooritamise õigus on ka

- 1) põhihariduse baasil kutseõppeasutuses lõpukursusel õppival õpilasel;
- 2) varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikul, kes ei ole selles õppeaines riigieksamit sooritanud;
- 3) varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikul, kes soovib varasemat riigieksamitulemust parandada;
- 4) välisriigis või Eestis Eesti keskharidusele vastava haridustaseme omandanud või seda omandaval isikul;
- 5) kutseõppeasutuse õpilasel, kes ei ole lõpukursusel, kuid kellel on eksamiaine läbitud.

Gümnaasiumi eesti keele valdkonna õpitulemused on fikseeritud gümnaasiumi riikliku õppekava [lisas 1](#) ja need on järgmised:

gümnaasiumi lõpuks õpilane

- 1) väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normide järgi;
- 2) valib suhtluskanaleid ning väljendusvahendeid, lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilistest kaalutlustest;
- 3) oskab tekstide loomiseks leida, kriitiliselt hinnata ja kasutada eri teabeallikaid;
- 4) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi, oskab luua ning analüüsida eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 5) analüüsib ja hindab kriitiliselt avalikke tekste ning tunneb tekstide mõjutusvahendeid;
- 6) oskab kasutada keeleinfo allikaid.

3. Eesti keele riigieksamitöö sisu ja ülesehitus

Eesti keele riigieksamitöö koostamisel on aluseks [gümnaasiumi riiklikus õppekavas](#) kindlaks määratud üldpädevused ja läbivad teemad ning [eesti keele ainekavas](#) fikseeritud õppe- ja kasvatuseesmärgid ning õpitulemused. Kõikide õpitulemuste saavutatust ei kontrollita igal aastal.

Eksamitöö koosneb kahest osast ning sellega mõõdetakse õpilase tekstimõistmis- ja tekstiloomeoskust ehk funktsionaalset lugemis- ja kirjutamisoskust.

Eesti keele riigieksamitöö ülesehitus

Osa	Kontrollitav oskus	Ülesanded	Ülesannete arv	Punktid	Kestus minutites (soovituslik)
1. osa	Tekstimõistmine (lugemine)	Omavastusega ülesanded	2–4	40	120
2. osa	Tekstiloomine (kirjutamine)	Arutleva teksti koostamine (kirjand)	1	60	240
Kokku			3–5	100	360

Tekstimõistmine (lugemine)

Tekstimõistmise osaga kontrollitakse oskust

- leida tekstidest vajalikku infot,
- tekste analüüsida ja kriitiliselt hinnata,
- teha tekstide põhjal järeldusi,
- tekste tõlgendada,
- argumenteerida,
- siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud teavet,
- tsiteerida, refereerida.

Eksami tekstimõistmisosa koosneb neljast kõige rohkem 1000-sõnalisest alustekstist / alustekstide komplektist (kuni 3 teksti). Alustekstid esindavad luulet, ilukirjanduslikku proosat, draamat, publitsistikat ja/või (populaar)teadust. Alustekstide valikul arvestatakse järgmisi kriteeriume:

- vastavus õppekavale,
- lõiming teiste õppeainetega,
- eakohasus,
- ajakohasus ja päevakajalisus,
- keeleline sobivus.

Eksaminand valib neljast alustekstist / alustekstide komplektist ühe ja lahendab selle põhjal 2–4 lugemisülesannet (vt ülesannete ja vastuste näiteid eristuskirja lisas 1).

Lugemisülesanded

- on lahendatavad alusteksti(de) põhjal ega eelda taustteadmisi tekstis käsitletud teema(de) kohta;
- eeldavad analüüsi- ja arutlemisoskust ning hõlmavad väidete esitamist, näidete leidmist, põhjendamist, tõestamist, järeldamist, üldistamist, vahel oma seisukoha/hinnangu avaldamist;
- on sõnastatud võimalikult konkreetselt (nt tuleb esitada x sarnasust/erinevust/põhjust vm);
- võivad eeldada tekstist näidete toomist (nt *Too 3 näidet* (tuleb tuua nõutud arv näiteid)).

Kogutulemusest moodustavad lugemisosa võimalikud punktid 40%.

Lugemisülesannete ja õpilaste vastuste näited on eristuskirja lisas 1, ülesannete lahendamiseks leiab soovitusel eristuskirja lisast 3.

Tekstiloome (kirjutamine)

Kirjutamisosaga kontrollitakse

- oskust kirjutada sidusat teksti,
- oskust arutleda, analüüsida ja teha üldistusi,
- oskust veenvalt ja selgelt argumenteerida ning kaitsta oma seisukohti,
- oskust edastada eri allikaist saadud infot ja arutluskäike ning siduda neid oma hinnangute ja seisukohtadega,
- keelevahendite tundmist,
- normikirjakeele valdamist.

Eksami teises osas peab eksaminand kirjutama umbes 400-sõnalise sidusa arutleva teksti (kirjandi). Eksaminand võib valida ükskõik millise alusteksti / alustekstide komplekti juurde kuuluva ülesande, kuid soovitatav on see valida lugemisosaga samast variandist ja toetuda alustekstidele (tsitaadid, lugemisosa tekst). Need võivad anda nii käsitluse suuna, süviti mineku võimaluse kui ka ajavõidu. Alustekstide kasutamisel tuleb neid refereerida või tsiteerida.

Kirjutamisel tuleb eksaminandil lähtuda ülesandest, sh järgida ülesandepüstituses loetletud näidete valdkondi. Alustekstide kasutamine kirjutamisel ei ole kohustuslik. Kirjandis peab esitama probleemi(d), analüüsima seda (neid), põhjendama oma seisukohti, tooma näiteid ja tegema järelduse(d). Kirjand tuleb pealkirjastada.

Kogutulemusest moodustavad kirjutamisosa võimalikud punktid 60%.

Kirjutamisülesannete ja kirjandite näited on eristuskirja lisas 2.

4. Eksami korraldamine

Eksamit sooritatakse vastavalt haridus- ja teadusministri määruses ning riigieksami läbiviimisjuhendis ette nähtud korrale.

Eksami aeg

Eksami toimumise kuupäeva kinnitab haridus- ja teadusminister [määrusega](#). Eksam algab kell 10.00 ja kestab 360 minutit. Eksami aega hakatakse arvestama hetkest, kui kõik õpilased on saanud kätte eksamitöö ja eksamikomisjoni esimees annab märku töö alustamiseks. Eksamiks ette nähtud aega ei tohi ületada.

Eesti keele riigieksamil ei ole vaheaegu.

Eksamitöö vastuste vormistamine

Eksami alguses saab õpilane eksamiülesannete vihiku ning eraldi lehed 1. ja 2. osa vastuste ning mustandi jaoks. Õpilane kirjutab nii lugemis- kui ka kirjutamisosa vastuste lehele eksamitöö variandi numbri ning eksamitöö koodi.

Eksamitöö tuleb kirjutada sinise või musta tindi- või pastapliiatsiga. Puhtandis paranduste tegemisel ei tohi kasutada korrektuurilinti ega -pliiatsit. Parandused peab tegema selgelt, tõmmates maha terve sõna, sümboli või numbri. Käe kirja tõttu ebaselged kohad tõlgendatakse veana.

NB! Eristuskirja lisas 3 on toodud soovitusi, kuidas lugemis- ja kirjutamisülesandeid lahendada ning vormistada.

Abivahendid

Õpilasel on lubatud eesti keele riigieksamil kasutada õigekeelsussõnaraamatut, mille olemasolu eksamiruumis tagab kool. Muud abivahendid ei ole lubatud.

Eritingimused

Kooli direktori põhjendatud otsusega ja eksameid korraldava asutuse nõusolekul võimaldatakse erivajadusega gümnaasiumilõpetajale riigieksami sooritamiseks eritingimusi.

Juhul kui õpilase erivajaduse tõttu on eksamineerimiseks vaja kohaldada haridus- ja teadusministri määruses sätestatud eritingimusi, kooskõlastab kool need SA-ga Innove.

Eksamilt kõrvaldamine

Õpilane, kes on võtnud eksamile kaasa lubamatuid abivahendeid, kasutab riigieksami sooritamisel kõrvalist abi, kirjutab maha, üritab seda teha või aitab sellele kaasa, kõrvaldatakse eksamilt. Eksamilt kõrvaldatakse ka juhul, kui eksaminandi käitumine häirib riigieksami läbiviimist või teisi õpilasi. Riigieksamilt kõrvaldatud õpilase eksam loetakse mittesooritatuks ja eksamitulemuseks märgitakse 0 punkti.

5. Eksami hindamine

Eesti keele riigieksamitöid hindavad haridus- ja teadusministri käskkirjaga kinnitatud hindajad.

Eesti keele riigieksami lugemisosa hinnatakse hindamisjuhendi põhjal üks kord.

Kirjutamisosa hindavad kaks teineteisest sõltumatut hindajat hindamisjuhendi põhjal. Kui kahe hindaja tulemuste erinevus on suurem kui 30%, läheb kirjand kolmandale hindamisele. Pärast kolmandat hindamist kujuneb lõpptulemuseks kahe lähema tulemuse keskmine.

Eesti keele riigieksami hindamine on anonüümne, st riiklik hindaja ei tea hinnatava nime ega õppeasutust. Samuti ei tea hindaja, kes on tema hinnatud eksamitööde teised hindajad. Eksamitööle vigu ei märgita.

Tekstimõistmise hindamine

Hindamisel lähtutakse esitatud ülesannetest, hindamisjuhendist (vt tabeleid lk 8) ja lugemisülesande hindamiseks koostatud võtmest.

Lugemisülesannete puhul oodatakse õpilaselt detailset lugemist. Ülesanne võib olla ühe- või mitmeosaline. Vastata tuleb võimalikult täpselt. Hinnatakse vastuste põhjalikkust, täpsust ja ülesandele vastavust, samuti eksaminandi oskust alustekste kasutada.

Alusteksti kasutamisel tuleb seda refereerida või tsiteerida, kasutades jutumärke. Soovi korral võib eksaminand alusteksti ridade ees olevate numbritega alustekstile viidata, kuid see ei ole kohustuslik.

Kui kogu vastus on alustekstist ümber kirjutatud, siis arvestatakse seda sisu hindamisel ja sisu tulemust langetatakse ühe punktitasandi võrra.

Ülesanded eeldavad terviklikke sidusaid vastuseid, mille pikkus on umbes 50–100 sõna. Vastuse ülesehitus hõlmab iga punktitasandi mitmest kriteeriumist vaid ühe osa ja hakkab tulemust mõjutama siis, kui sellest on tingitud puudujäägid vastuse arusaadavuses ja täpsuses.

Kui eksaminand on vastuses kirjutanud ülesandes nõutust rohkem argumente, näiteid, põhjendusi vms, siis läheb hindamisel arvesse vaid nõutud arv, alustades esimesest.

Iga vastuse õigekeelsuse eest on võimalik saada maksimaalselt 2 punkti (vt tabelit lk 8). Kui õpilase vastuse sisu hinnatakse 0 punktiga, siis õigekeelsust eraldi ei hinnata.

Hindamisjuhend ei muutu igal aastal, kuid eksamit ettevalmistaval komisjonil on õigus hindamisprobleemide ilmnemise korral juhendit parandada, täiendada ja arendada.

Lugemisülesannete võtit käsitatakse kui abimaterjali, mis aitab hindajal otsustada vastuse õigsuse üle. Võti töötatakse välja iga eksami tarbeks eraldi (vt võtme näidist eristuskirja lisas 1). Võtit täiendatakse ja parandatakse vajaduse korral pärast hindamise standardiseerimist. Vastused ei pea võtmega sõna-sõnalt kokku langema.

Olenevalt lugemisülesande keerukusest võib selle eest saada kas 20, 15 või 10 punkti. Lugemisülesannete eest on võimalik saada maksimaalselt 40 punkti.

Lugemisülesannete vastuste sisu hindamine

Punktid	Punktid	Punktid	Hindamiskriteeriumid
18	13	8	Vastusest selgub, et õpilane mõistab loetut väga hästi. - Õpilane mõistab loetut detailselt ja põhjalikult. - Põhjendused, järeldused ja/või hinnangud tulenevad alustekstist ning on ammendavad. - Mõtted on esitatud selgelt ja veenvalt. - Vastuse ülesehitus on loogiline ja terviklik; vastus on korrektselt vormistatud.
14	10	6	Vastusest selgub, et õpilane mõistab loetut hästi. - Õpilane mõistab loetut selle pea- ja üksikasjades, kuid vastuses on väiksemaid puudusi. - Põhjendused, järeldused ja/või hinnangud tulenevad alustekstist. - Mõtted on esitatud selgelt. - Vastuse ülesehitus on üldiselt loogiline; vormistuses esineb väiksemaid puudusi.
10	7	4	Vastusest selgub, et õpilane mõistab loetut rahuldavalt. - Õpilane mõistab loetut osaliselt, ülesanne on lahendatud osaliselt. - Vastus on pealiskaudne ja/või laialivalguv. - Põhjendused, järeldused ja/või hinnangud on esitatud osaliselt. - Mõtted on kohati ebaselged ja/või esineb sisulisi küsitavusi. - Vastuse ülesehituses on vastuolusid; vormistuses esineb puudujääke.
6	4	2	Vastusest selgub, et õpilase lugemisoskus on nõrk. - Loetu mõistmises on tõsiseid puudusi. - Vastus on lünklik või ülesandest on suurem osa lahendamata. - Osa põhjendusi, järeldusi ja/või hinnanguid puudub ja/või rajaneb meelevaldsetel seisukohtadel. - Mõtted on ebaselged ja/või esineb sisulisi küsitavusi ja/või vastuolusid. - Vastuse ülesehitus on ebaloogiline; vormistuses esineb puudujääke.
0	0	0	Vastusest selgub, et õpilase lugemisoskus on puudulik. - Õpilane ei ole loetud teksti mõistnud. - Õpilane on ülesandest valesti aru saanud või ei ole seda lahendanud.

Lugemisülesannete vastuste õigekeelsuse hindamine

Punktid	Hindamiskriteeriumid
2	Vastuses ei ole õigekeelsusvigu.
1	Vastuses on 1–2 õigekeelsusviga.
0	Vastuses on 3 või rohkem õigekeelsusviga.

Tekstilooma hindamine

Kirjutamisosa hinnatakse hindamisjuhendi põhjal. Hindamisjuhend oma põhiprintsiipides ei muutu igal aastal, kuid eksamit ettevalmistaval komisjonil on õigus juhendit arendada ja täpsustada vastavalt hindamisel tekkinud probleemidele või eksami muutustele.

Kirjandis hinnatakse sisu, õigekeelsust, stiili/sõnastust ja vormi/ülesehitust skaalal 0–5 (vt tabelit lk 11). Hinnatavate aspektide osatähtsus lõpptulemuses on erinev (sisu 25 punkti, õigekeelsus 20 punkti, stiil/sõnastus 10 punkti, vorm/ülesehitus 5 punkti).

Sisu

Kirjandi pikkus peab olema umbes 400 sõna. Kirjand peab lähtuma etteantud ülesandepüstitusest ja käsitlema selle kõiki osi. Arutluses püstitab õpilane probleemi, esitab poolt- ja vastuväiteid, põhjendab neid ning illustreerib sobivate näidetega. Oluline on jälgida, et toodud näited vastaksid ülesandepüstituses toodud valdkonnale/valdkondadele. Õpilane võib käsitluse toena kasutada alustekste, neid refereerida või tsiteerida, kuid kui kirjandis on kasutatud üksnes alusteksti(de) mõtteid või kui alustekst(id) on (ulatuslikult) ümber kirjutatud, siis langetatakse sisu tulemust.

Õigekeelsus

Õigekeelsusvigadeks loetakse ortograafiavead (täheortograafia, algustähe-ortograafia, kokku- ja lahkukirjutamine, lühendamise, kirjavahemärgistus jne) ja vormimoodustusvead (v.a õigekeelsussõnaraamatus toodud argikeelsed vormid). Kõik vead on täisvead.

Kirjandis arvestatakse üheks veaks

- 1) ühes sõnas esinevad eri tüüpi õigekeelsusvead;
- 2) samas sõnas või morfoloogilises vormis korduvad vead;
- 2) sama lausetarindi puhul korduvalt ära jäetud või ülearune kirjavahemärk või kahepoolne vahemärk (jutumärgid, sulud);
- 3) kõrvallause, lauselühendi, kiilu, sh ütte ja hüüundi, järellisandi ja -täiendi ning lisanditaoliste määruste puhul korduvalt ära jäetud koma(d) või mõttekriips(ud);
- 4) sama lausetüübi puhul korduvalt ära jäetud lõpumärk.

Stiil/sõnastus

Stiili puhul hinnatakse teksti ladusust, täpsust, isikupära ja sõnavaralist rikkust. Stiili hinnatakse üldmulje põhjal, lähtudes konkreetsest eksamitööst. Arvestatakse, et autori taotlused mõjutavad stiili. Stiilivigade näiteid on toodud eristuskirja lisas 4.

Vorm/ülesehitus

Kirjandi tekst peab olema korrektselt vormistatud, sidus ja lõikudeks liigendatud sisulis-vormiline tervik. Õpilane peab tekstile panema sobiva pealkirja, mis oleks vastavuses teksti sisu ja peamõttega. Pealkiri ei tohi olla ühesõnaline ega väga üldine. Kui kirjandil pealkiri puudub, siis langetatakse vormi tulemust ühe punktitasandi võrra.

Vaegkirjutaja lühikirjandi hindamine

Vaegkirjutaja kirjandi sisu, stiili ning vormi hinnatakse üldistel alustel.

Vaegkirjutaja õigekeelsust hinnatakse diferentseeritult. Õigekeelsusvigadeks loetakse vaid düsgraafiast tulenematuid vigu. Veaks ei loeta eksimusi häälikute järjekorra ja pikkuse märkimisel.

Vaegkirjutaja kirjandi hindamisel kirjutatakse hindamisprotokolli märkus „Düsgraafia, hinnatud diferentseeritult“. Riigieksamitunnistusele märgitakse eksami tulemus täiendavate kommentaarideta.

Kirjandi hindamine

Sisu (Tulemus korrutatakse teguriga 5)		Õigekeelsus (Tegur 4)		Stiil (Tegur 2)		Vorm (Tegur 1)	
5	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on põhjalik. - Tekstist ilmneb kirjutaja üldistusvõime. - Kirjutaja oskab väga hästi analüüsida ja argumenteerida.	5	0–2 viga	5	- Teksti sõnastus on selge, ladus, täpne ja isikupärane. - Sõnavara on rikkalik.	5	- Tekst on ülesehituselt sisulis-vormiline tervik. - Teksti liigendamine lõikudeks on loogiline ja täpne. - Tekst on sidus. - Tekst on vormistatud korrektselt.
4	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on põhjalik. - Kirjutaja oskab hästi analüüsida ja argumenteerida.	4	3–4 viga	4	- Teksti sõnastus on selge ja ladus. - Sõnavara on mitmekülgne.	4	- Tekst on ülesehituselt tervik. - Teksti liigendamine lõikudeks on üldiselt loogiline. - Tekst on sidus. - Tekst on vormistatud korrektselt.
3	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on piisav. - Kirjutaja oskab analüüsida ja argumenteerida. - Väiteid ei ole alati piisavalt põhjendatud.	3	5–6 viga	3	- Teksti sõnastus on üldiselt ladus, kuid kohati konarlik ja ühekülgne. - Sõnavara on piisav.	3	- Tekst on ülesehituselt tervik, kuid esineb vigu teksti liigendamisel lõikudeks (nt teksti lõikude proportsioonid ei ole alati põhjendatud jms). - Lõikudevaheline sidusus on kohati nõrk. - Teksti vormistus on üldiselt korrektne.
2	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil, kuid esineb üksikuid kõrvalekaldeid. - Tekst on arutlev, kohati jutustav/kirjeldav. - Probleemikäsitus on pealiskaudne. - Analüüs on pinnaline ning argumentatsioon on väheveenev. - Esineb üksikuid faktivigu. - Tekstis liialdatakse tsitaatide, refereeringute ja/või näidetega.	2	7–8 viga	2	- Teksti sõnastus on konarlik ja ühekülgne, kuid arusaadav. - Tekst on üldsõnaline.	2	- Teksti ülesehituses on vastuolud (nt alguse venitus, välja arendamata või liiga pikk lõpetus, mitmekordne algus või lõpetus jms). - Tekst ei ole kohati sidus. - Teksti vormistuses on puudujääke.
1	- Tekst vastab eksamiülesandes esitatud probleemile üldjoontes. - Tekst on valdavalt jutustav/kirjeldav, kohati arutlev. - Probleemikäsitus on lünklik. - Analüüs on puudulik, jutustamine domineerib analüüsi ja argumentatsiooni üle. - Esineb küsitavusi ja faktivigu. - Näited ei ole teemaga piisavalt seotud.	1	9–10 viga	1	- Teksti sõnastus on algtone ning kohati raskesti mõistetav. - Sõnavara on piiratud.	1	- Teksti ülesehitus on ebaloogiline (nt teksti algus ja lõpetus on käsitletava probleemiga nõrgalt seotud, teksti mõni osa ei täida sellele pandud ülesandeid jms). - Tekst ei ole kohati sidus. - Teksti vormistuses on puudujääke.
0	Tekst vastab eksamiülesandes esitatud probleemile vaid osaliselt, st suurem osa mõttearendusest ei põhine ette antud probleemil.	0	11 või enam viga	0	- Tekst on tühisõnaline ning raskesti mõistetav. - Stiil ei sobi käsitletava probleemiga.	0	- Tekst ei ole ülesehituselt tervik (nt teksti mõni osa (sissejuhatus, arendus, lõpetus) puudub). - Tekst ei ole sidus. - Teksti vormistuses on suuri puudujääke.
Kogu kirjand hinnatakse 0 punktiga, kui see ei põhine eksamiülesandes esitatud probleemil või on lühem kui 250 sõna.							

Punktiarvestus

Eksamitöö lõpptulemus ümardatakse täisarvuliseks. Näiteks kui õpilane kogus eksamitöö kahe osa peale kokku 65,5 punkti, siis on tema lõpptulemus 66 punkti.

6. Eksami sooritamine ja tulemuste vaidlustamine

Eesti keele riigieksam loetakse sooritatuks, kui õpilane on eksamil saanud vähemalt ühe protsendi maksimaalsest tulemusest (1 punkti).

Eksaminandil on õigus esitada Haridus- ja Teadusministeeriumi vaidekomisjonile 5 tööpäeva jooksul pärast eksamitulemuste väljastamist vaie, mille alusel kontrollitakse tema eksamitöö hindamise vastavust hindamisjuhendile. Vaidekomisjonil on õigus jätta eksamitöö tulemus muutmata, seda tõsta või langetada.

7. Lisaeksamite korraldamine

Gümnaasiumilõpetaja, kes ei sooritanud riigieksamit haiguse või muu mõjuva põhjuse tõttu, sooritab riigieksami lisaeksami. Lisaeksamilt puudunud õpilane saab riigieksami sooritada järgmisel õppeaastal.

8. Eksamimaterjalid

Eksamiks valmistumisel on soovitatav tutvuda SA Innove kodulehel avaldatud eesti keele [riigieksamite materjalidega](#). Harjutamiseks leiab ülesandeid 2013. ja 2014. aasta materjalide seast.

Lisa 1. Lugemisülesannete ja vastuste näiteid

Näited põhinevad 2015. aasta riigieksamitöö ülesannetel.

Loe läbi Jürgen Rooste poeem „Rahvaloendaja“ (kogu „Laul jääkarudest“, 2012) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Vastamisel võid viidata, kasutades ridade ees olevaid numbreid. Viitamine ei ole kohustuslik.

1. Milliste ühiskondlike probleemidega Jürgen Rooste rahvaloendaja oma tööd tehes kokku puutub? Too välja 4 probleemi ja esita iga probleemi kohta üks sobiv näide. (15 punkti)

2. Nimeta 2 hoiakut, kuidas rahvaloendajasse Eesti kodudes suhtutakse. Toeta vastust 4 asjakohase tsitaadiga (kummagi hoiaku kohta 2 tsitaati). (10 punkti)

3. Analüüsi, missugune on Jürgen Rooste huumor. Leia tekstist 3 koomilise situatsiooni näidet. (15 punkti)

Autorist

Foto: postimees.ee

Jürgen Rooste (1979) on lõpetanud Tallinna Reaalkooli ja õppinud Tallinna Pedagoogikaülikoolis eesti filoloogiat.

Jürgen Rooste töötas aastatel 2002–2007 ajalehe Sirp kirjandus- ja tegevtoimetajana. Praegu on ta Maalehe kultuuritoimetaja.

Jürgen Rooste oli aastail 1998–2000 kirjanike ühenduse Tallinna Noored Tegijad (TNT) liige.

2000. aastal sai ta Betti Alveri debüüdiauhinna esikkogu „Sonetid“ (1999) ja 2006. aastal Eesti Kultuurkapitali aastaauhinna luulekogu ja CD „Ilusaks inimeseks“ (2005) eest.

Jürgen Rooste

Rahvaloendaja

*
1 Külmut, pime ja märg. Eestimaa talv.
Rahvaloendaja ronib läbi sopa ja üle
hangede.
Jõuab väikse majakese juurde, koputab.
5 Sisse lastakse. Memmeke pakub
vaarikavarreteed.
Istuvad. Rahvaloendaja otsib
kotist oma paberid.
„Üksinda elate siin?“
10 „Üksi, ikka üksi. Lapsed puha välismaal,“
ütleb memmeke lausa uhkusega.
„Ohhoo, see tuleb ka kirja panna. Kus siis?“
Vana naine ohkab.
„Poeg on Soomes vangis,
15 tütar Berliinis ...“
„Aijaah,“ saab rahvaloendaja aru.
Ei oska hästi edasi sõnu seada.
„Etsiis üksi ...“
„Puha üksi.“
20 „Kes siis mina olen?“ kostab teisest toast
käre vanamehehää.
„Sina ole vait! Ega nad iga lolli ja joodikut
ka ei loe!“
*
Külmut, pime ja märg. Eestimaa talv.
25 Rahvaloendaja turnib traktoriroopais,
manööverdab sopas ja udus.
Väike asula, paneelmajad, kõle ja kole.
Rahvaloendaja astub majja, koputab.
Sisse lastakse. Sõbralik vuntsidega mees.
30 Maikas. Lõhnab küüslaugu ja sibula järgi.
Pakub topsi viina. Rahvaloendaja keeldub.
Ikkagi töö.
„Üksi elate siin?“
„Daa, adinooki jaa ... dolko maama ii paapa
35 ...“¹
„Aga kus nemad on?“
„Damm sidjat!“² ütleb vunts ja viipab.

Rahvaloendaja märkab nurgas diivanit.
Diivanil, teleri ees, teki all,
40 istub kaks luukeret.
„Issand jumal, mis siin juhtunud on?“
karjatab rahvaloendaja.
Maikaga mees ohkab,
võtab punnsuutäie viina.
45 „Nu, žiili-bõõli, a dagdaa ... umeraali.“³
*
Külmut, pime ja märg. Hirmus. Eestimaa talv.
Rahvaloendaja hüpleb lompide vahel,
libiseb kiilasjää ja komberdab poris.
Linnas kumab tulesid. Ta läheb üle tee.
50 Astub majja. Uks tehakse lahkesti lahti.
Ilus noor naine laseb ta sisse. Istuvad,
naine pakub suppi.
„Üksi elate siin?“ küsib rahvaloendaja
muigamisi.
55 „Sinuga elades, kallis, on alati natuke,
nagu elaks üksi,“ ütleb kaunis neid,
silmi supikausist tõstmata.
*
Külmut, pime ja märg. Lõõtsub lõikav tuul.
Eestimaa talv.
60 Rahvaloendaja pressib end majade vahel
vastutuult.
Ta jõuab tohutu paneelmaja ette.
Mõlemal pool ulatub see nii kaugele,
kui silm seletab.
65 Ülal kaob pilvisse.
Rahvaloendaja ohkab ja astub tuulekotta.
Koridoris seisab vana mees ja
laseb ta sisse.
Vaatab teda ja ütleb:
70 „Näe, ootasid ootasid. Aga ära ootasid.
Mina olengi viimane eestlane.“

*
 Külml, pime, märg ja jube.
 Eestimaa talv. Hundid uluvad,
 jänesed nakitsevad puukoore kallal.
 75 Õõvas. Karu norskab.
 Rahvaloendaja koperdab puujuurikais,
 kondab pimedail kõrvalteil.
 Jõuab väikse majakeseni.
 Koputab. Sisse lastakse.
 80 Vana mees istub laua taga.
 Ja põrnitseb rahvaloendajat.
 „Üksi elate siin?“
 „Üksi,“ rehmab vanamees mornilt,
 „teadagi üksi!“
 85 „Lapsi on?“
 „On-on. Ja pane see ka kirja, et poeg
 on mul ilge siga. Pane-pane!“
 „Isa, sellist lahtrit ei ole siin.“

*
 Külml, pime ja märg.
 90 Hangede all on uinunud pori.
 Hämaras teeraja piirjooni otsides
 sumpab rahvaloendaja tulukese poole.
 Temast möödub inimvari taskulambiga,
 lisab sammu.
 95 Rahvaloendaja trotsib külma ja kurjust,
 jõuab lõpuks majakeseni –
 säärane kena ja korralik.
 Siseneb. Laua taga joovad kaks meest
 väikestest klaasidest tumedat
 100 tõkatikarva jooki.
 Õhus on koirohu või lagritsa lõhna.
 „Tere, mina olen rahvaloendaja,“
 ütleb rahvaloendaja, põuest töötõendit
 õngitsedes.
 105 Mehed vaikivad, vaatavad teda.
 „Tere, mina olen rahvaloendaja.
 Ja tulin teid kirja panema!“ ütleb
 rahvaloendaja.
 Üllalt, sõbralikult, avatult, julgelt.
 110 Mehed vaatavad teda pikal pilgul.
 Altkulmu.
 „Mitä toi haluaa?“⁴ küsib üks.
 „Meitsi ei tajunudut kyllä sanaakaan,“⁵
 õhmab teine.
 115 „No saakeli, hae se kirves nyt!“⁶

*
 Külml, tuuline, märg ja jube.
 Eestimaa talv.
 Rahvaloendaja jõuab väikeses asulas
 vastutuult rühkides päevinäinud puumaja
 juurde.
 Sisse kutsutakse. Kodu on hubane,
 iga asi ei seisa vast omal kohal,
 aga puhas ja ilus on siin küll, ainult ...
 Igast orvast, uksepraost,
 120 voodinukatagusest,
 kapikõrvasest piilub põlevil silmil lapsi.
 Suurpere, rõõmustab rahvaloendaja. Ja
 hakkab loendama.
 Jõuab sinnani, et pärib pereema ametit.
 130 „Õpetaja,“ nuuskab too ninaga.
 „Ja pereisa on ...“
 „Tuletõrjuja,“ ohkab halli värvi mehike
 kuidagi nukralt.
 „Lollid, kirjutage lihtsalt – lollid!“
 135 purtsatab
 kõige vanem tütar nutma.

*
 Külml ja pime.
 Eestimaa talv.
 Pealinnalähedases asumis
 140 kõrgub kurb betoonpaneelidest torn.
 Rahvaloendaja sõidab liftiga.
 Liftis lamp vilgub, vahepääl jääb
 paariks sekundiks päris kustu.
 Aga lõpuks on ta kohal. Laseb kella.
 145 Kõhnad ja kahvatud poisid
 istuvad taburettidel
 laudade ääres, töötavad
 mingi valge puruga,
 veidrate isetehtud seadmetega.
 150 Majaperemees laseb end üle lugeda.
 „Mis tööd te teete,“ küsib ettevaatamatu
 rahvaloendaja. Kahvatud mehed
 muigavad,
 naerda nad vast ei jaksakski.
 155 „Amfi segame sodiga,“
 ütleb mees ta vastas, teda
 pilguga puurides.
 „Kas paneme – laborant?“
 küsib rahvaloendaja,
 160 loendades silmadega samme
 tooli juurest ukseeni.

*

- Külm, pime, jube ja märg.
Eestimaa talv.
Rahvaloendaja ukerdab hangedes,
165 lumerööpais ja jäänukkidel,
patserdab pooleldi mudas, pooleldi lumes.
Eemal kumab talumaja akendest tuld.
Läheb, koputab, koputab teisegi korra.
Ei avata. Katsub ust, see vajub paokile.
170 Rahvaloendaja astub
ettevaatlikult ja korduvalt
tereonsiinkeegi-hõigates tuppa.
Laul on poolik kaljapudel,
mõned leivaviilud,
175 juba veidi kuivanud. Ja kiri:
„Läksin oma tihastele ja leevikestele
pekki panema. Olen kohe tagasi.“
Rahvaloendaja vaatab õlgu väristades
jäljerada, mis
180 kaob maja ees lumme, kaob pimedusse.
Taamal tumendab mets, leevike säutsub
kurjakuulutavalt.

*

- Külm, pime, märg ja hirmus. Jube.
Rahvaloendaja näeb und.
185 Unes tülitab teda jutukas kitsetall.
Õurgab muudkui:
„Ma loen su ära! Ma loen su ära!“
Kitsetallel on kuratlik pilk ja
kaks ähvardavat sarvemüksu.
190 Rahvaloendaja vintskleb ja väänleb.
Ükskõik, kuidas kitsetall teda ka ei loeks,
saab ikka kokku kümme.
Rahvaloendaja oigab tasa, istub maha
ja hakkab end ükshaaval isikukoodi järgi
195 üle kontrollima.
Aga mitu korda ta ka ei kontrolliks,
on tulemus alati sama.
Kitsetall irvitab taamal.
Rahvaloendaja jäsemed tõmblevad
200 abitult õhus. Patja summutub röögatus.

(823 sõna)

¹ Jah, ma olen üksik ... ainult ema ja isa ...

² Seal istuvad!

³ Noh, elasid-olid, aga siis ... surid.

⁴ Mida see tahab?

⁵ Me ei saanud küll ühestki sõnast aru.

⁶ (No) kuramus, too nüüd see kirves!

Hinnatud vastuste näiteid

Näidetena toodud vastuseid on hinnatud 2015. aasta riigieksami lugemisosa hindamisjuhendi alusel. Alljärgnevates vastustes on õpilaste sõnastus muutmata.

Esimene ülesanne

A

Rahvaloendaja puutub kokku mitmete ühiskondlike probleemidega.

Esimeseks probleemiks on väljaränne. Tihtipeale lähevad noored Eestist minema, jättes oma vanemaid hooldeta. Kui rahvaloendaja küsis ühelt memmelt, kas ta elab üksi, vastas memm: „Üksi, ikka üksi. Lapsed puha välismaal, /---/ poeg on Soomes vangis, tütar Berliinis...”

Teiseks probleemiks on alkoholism ja asotsiaalne eluviis. Rahvaloendaja sattus koledasse majja, kus teda võttis vastu haisev mees, kes pakkus kohe rahvaloendajale viina, endal surnud vanemad diivani peal.

Kolmandaks probleemiks on riigisektori töötajate väike palk ning seetõttu pere ülalpidamise raskused. Rahvaloendaja sattus suurperre, kus perenaine oli õpetaja ja peremees tuletõrjuja, mõlemad olid mornid ning isegi tütar tegi neid maha.

Neljandaks probleemiks on kriminaaltegevus ja narkomaania. Rahvaloendaja sattus kahtlasesse korterisse, kus kõhnad ja kahvatud poisid töötasid mingi valge puruga, mis osutus amfetamiiniks.

(Vastuse sisu on hinnatud 13 punktiga ja õigekeelsust 2 punktiga.)

B

Jürgen Rooste rahvaloendaja puutub oma tööd tehes kokku ühiskondlike probleemidega. Esimeseks probleemiks on Eestist väljaränne. Seda illustreerib memmekese näide, kus ta räägib uhkusega, et tütar on Berliinis ja poeg Soomes. (Read 10, 14–15)

Teiseks probleemiks on suurperede toimetulek Eestis. Rahvaloendaja astub vanasse päevinäinud majja väikeses asulas, kus elab õpetajast pereema, tuletõrjujast pereisa ning palju lapsi. Ema ja isa on ametite üle nukrad ning vanem tütar nimetab neid lollideks. (Read 119, 127, 130–136)

Kolmas probleem on seotud narkootiliste ainetega. Sel juhul paneb rahvaloendaja kirja mehi, kes tegelevad amfetamiini kokku segamisega (rida 155).

Neljas probleem, võõrrahvaste sisseränne ja suhtumine, tuleb välja situatsioonist, kus rahvaloendaja soovib kirja panna soomlasi. Paraku ei saa soomlased eesti keelest aru ning tahavad olukorra lahendada vägivallaga. (Read 106–107, 112–115)

(Vastuse sisu on hinnatud 10 punktiga ja õigekeelsust 2 punktiga.)

C

Hiljuti kajastati meedias juhtumit, kus oli tekkinud probleem inimese surma kandmisega rahvastikuregistrisse. Jürgen Rooste rahvaloendaja puutub samuti sarnase situatsiooniga kokku, sattudes sõbraliku venelase koju, kes pole oma vanemate surmast riigile teatanud (rida 34–35). Selline inimeste teadmatusest ja ükskõiksusest tekkinud olukord toob kaasa juriidilisi sekeldusi nii kodanikele kui riigile.

Meie ühiskonnas on pidev probleem narkootikumidega ja kuna rahvaloendaja töö on ettearvamatu, siis sattus ta kokku nende ohtlike inimestega, kes seda tõsist olukorda juurutavad (rida 150–160).

Ühes riigis võib elada väga palju erinevast rahvusest inimesi, selleks et ühiskonnas oleks omavaheline mõistmine, on olemas kindel riigikeel. Kahjuks osa elanikkonnast ei võta eesmärgiks see keel ära õppida ja suhtlus on raskendatud. Rahvaloendaja kogeb taolist olukorda soomlastega (rida 105–115).

Riigitööd tegevad inimesed ei saa oma tööle väärilist palka. Inimesed, kes töötavad kas õpetajana või tuletõrjujana ei pruugi oma väikse palgaga normaalselt ära elada. Kasvatades mitut last peab väga hoolikalt kulutusi tegema. Rahvaloendaja puutus kokku taolise suurperega (rida 125–136).

(Vastuse sisu on hinnatud 7 punktiga ja õigekeelsust 1 punktiga.)

D

Kõige enam tuleb Jürgen Roostel kokku puutuda alkoholi probleemiga inimestega, kes on enda elus valesid valikuid teinud ning nüüd peavad alkoholiga neid probleeme alla suruma. Teiseks võib kindlasti arvata ka seda kuidas riik tõstab makse. Enamus inimesed elavad üle enda võimete ja seepärast liiguvad teistesse riikidesse paremini tasustatud töökohti otsima. Suurte peredega vanematel on raske rahaliste probleemidega silmitsi seista, seega peaks riik tagama neile vajaliku hariduse, riided, söögi jne.

(Vastuse sisu on hinnatud 4 punktiga ja õigekeelsust 1 punktiga.)

E

Jürgen Rooste kirjutatud poeem „Rahvaloendaja“ peategelane rahvaloendaja, puutub kokku paljude ühiskondlike probleemidega:

1) esiteks, ükskõik milline ilm väljas ka ei ole, peab rahvaloendaja oma töö tegema ja inimesi üle lugema. Väljas on külm, paksu lund sajab ja on tuuline, peab rahvaloendaja ennast kohale ukerdama, kuna see on tema töö, millest ta saab palka.

2) teiseks, võib rahvaloendaja ükskõik mis rahvusest inimesega kokku sattuda. Paljud välismaalased on tulnud teise riiki elama.

3) kolmandaks on olemas erineva isiksuse ja tööga inimesi. Inimeste iseloomud ja käitumised on erinevad samuti, igal inimesel on erinev töö ja suhtumine teistesse kaaskodanikesse.

4) neljandaks, elanike kodud on erinevad, on olemas hubaseid kodusid kui ka vaeseid ja räbalaid. Inimestel kellel on palju raha, on võimalik endile luua hea, mugav ja hubane kodu. Kelle finantslik seis on halb, peab leppima sellega mis neil on.

(Vastuse sisu on hinnatud 0 punktiga ja õigekeelsust 0 punktiga.)

Teine ülesanne

A

Rahvaloendajasse suhtutakse mõnes majas külalislahkelt. Memmeke kutsub rahvaloendaja sisse ja pakub isegi teed. „Jõuab väikse majakese juurde, koputab. / Sisse lastakse. Memmeke pakub / vaarikavarreteed.“ Linnas olles kutsub noor naine rahvaloendaja samuti sisse ja pakub talle suppi. „Linnas kumab tulesid. Ta läheb üle tee. / Astub majja. Uks tehakse lahkesti lahti. / Ilus noor naine laseb ta sisse. Istuvad, / naine pakub suppi.“

Teine hoiak, mille inimesed võtavad, on negatiivne. Rahvaloendajasse suhtutakse pigem põlgusega. Üks vanamees pöörnitseb teda, räägib mornilt ja lööb käega. „Vana mees istub laua taga. / Ja pöörnitseb rahvaloendajat. / „Üksi elate siin?“ / „Üksi,“ rehmas vanamees mornilt...“ Teises majas, kus olid soomlased, ei saadud temast üldse aru ja üks soomlastest käskis teisel juba kirve järele minna. „Mehed vaatavad teda pikal pilgul. / Altkulmu. / „Mitä toi haluaa?“ küsib üks. / „Meitsi ei tajunnut kyllä sanaakaan,“ / õhmab teine. / „No saakeli, hae se kirves nyt!““ (Vastuse sisu on hinnatud 8 punktiga ja õigekeelsust 2 punktiga.)

B

Rahvaloendajasse suhtutakse igas kodus erinevalt. On kaks võimalust, kas ta võetakse vastu soojalt ja rõõmsameelselt või hoopiski külmalt ja vaadates altkulmu. Näiteks väikses asulas elav sõbralik vuntsidega vana mees küsis järgmiselt: „Kas viina soovite?“ või rahvaloendaja külaskäigu peale sõnas üks mees: „Näe, ootasin-ootasin. Aga ära ootasin.“ Kohtas ka inimest, kes peaaegu kasutas vägivalda. Näiteks üks mees, kes ei mõistnud rahvaloendajat, ütles sõbrale: „No, saakeli, hae se kirves nyt!“ (No, kuramus, too nüüd see kirves!). Ühes majas oli hoopiski jäetud kiri laua peale, kuhu oli kirjutatud: „Läksin oma tihastele ja leevikestele pekki panema. Olen kohe tagasi.“

(Vastuse sisu on hinnatud 6 punktiga ja õigekeelsust 2 punktiga.)

C

- 1.) Rahvaloendajasse suhtutakse meeldivalt ja oodatult. 1) „Näe, ootasin-ootasin. Aga ära ootasin. Mina olengi viimane eestlane.“ 2) „Läksin oma tihastele ja leevikestele pekki panema. Olen kohe tagasi.“
- 2.) Rahvaloendajasse suhtutakse ükskõikselt ja mitte tõsiselt võetavana. 1) „Lollid, kirjutage lihtsalt lollid“ 2) „Sinuga elades, kallid, on alati natuke, nagu elaks üks.“

(Vastuse sisu on hinnatud 4 punktiga ja õigekeelsust 1 punktiga.)

D

Rahvaloendajasse Eesti kodudes suhtutakse ükskõikselt. Ta kas on või ei ole, vastavalt sellele suhtutaksegi.

Keegi ei tereta ega jaga rõõmuga infot – kõik peab välja pressima nagu memmekeselt.

Teised võtavad vastu nagu tüütu külalise, pakuvad miski, aga info on sarkastiline või pahatahtlik.

Tihti peale ei avata ust või minnakse eemale ära, et mitte suhelda või ollakse kinnised ja mõistmatud selle töö suhtes, nagu tegi keegi tihaste toitja.

(Vastuse sisu on hinnatud 2 punktiga ja õigekeelsust 1 punktiga.)

E

On kaks hoiakut, kuidas rahvaloendajasse suhtutakse Eesti kodudes. Nimelt suhtutakse uhkusega. Memmeke on uhke, et lapsed on välismaal (rida 10). Tänapäeval lähevad enamus noori välismaale end täiendama, kuid poeemist loeb välja, et memmeke üritab ainult head muljet oma perest jätta, sest poeg on Soomes vangis.

Samuti on uhke olla eestlane. Poeemis on tegemist vana mehega, kes väidab, et on viimane eestlane Eestimaal. (Read 70–71).

Teine on häbi tundev hoiak. „Sina ole vait! Ega nad iga lolli ja joodikut ka ei loe!“ (Read 22–23). Tuntakse häbi, kui peres on keegi alkohoolik või rumal.

Samuti tunnevad lapsed häbi, kui vanemad töötavad sellistel ametikohtadel, mis kitsendavad väljaminekuid. „Lollid, kirjutage lihtsalt – lollid!“ (Rida 134). Riigitööd ei võimalda kõrgemat palka, kui erasektori palgad.

(Vastuse sisu on hinnatud 0 punktiga ja õigekeelsust 0 punktiga.)

Kolmas ülesanne

A

Jürgen Rooste on kohati sarkastiline ning kasutab musta huumorit oma loomingus. Samuti peegeldab ta oma naljades ühiskonna murekohti. Olukorra koomilisus ei ole alati koheselt märgatav vaid nõuab teksti süvenemist.

- 1) Esimene koomiline situatsioon toimus ühe memmekese majas, kus perenaine arvas, et tema mees pole piisavalt oluline, et rahvaloendajal ta üles märkida oleks tarvis. „Sina ole vait! Ega nad iga lolli ja joodikut ka ei loe!“ (Read 20–23)
- 2) Rooste must huumor tuli ilmsiks kohas, kus rahvaloendaja sattus ühe sõbraliku vene härra majja, kelle vanemad olid küll ammu surnud, kuid istusid ikka edasi elutoa diivanil. „Nu žiili-bõõli, a dagdaa ... umeraali.“ (Read 41–45)
- 3) Huumorikas situatsioon tekkis kohas, kus üks kodanik soovitas rahvaloendajal kirja panna, milline siga tema poeg on. Hiljem tuli välja, et too härra oli ametniku enda isa (read 85–88).

(Vastuse sisu on hinnatud 13 punktiga ja õigekeelsust 1 punktiga.)

B

Jürgen Roostel on omapärane huumor. Kohati toob ta välja tuttavat ja lihtsat huumorit igapäevasest elust. Näiteks memmekese ja vanahärra omavaheline sõnelemine (read 20–24).

Samas võib ka öelda, et kirjanik on karmi huumori kasutaja. Näiteks kajastub see olukorras, kus soome keelt kõnelevad mehed rahvaloendaja tapmiseks kirve välja tahavad tuua (read 112–115).

Ning mõnes kohas on Jürgen Rooste kasutanud ka musta huumorit või irooniat. Näiteks olukord, kus rahvaloendaja tahab narkomaanidele panna ilusamaks ametinimetuseks laborant (read 155–159).

(Vastuse sisu on hinnatud 10 punktiga ja õigekeelsust 2 punktiga.)

C

Jürgen Rooste huumor on otsekohene ja tabav. Jürgen teeb nalja elu pahupoolest, ilma lugejat vihastamata.

Vene keelt kõnelevat meesterahvast külastades kirjeldab meesterahvas loendajale oma vanemate surma, nagu kõik oleks loomulik ja enesestmõistetav. Loendust läbi viies korteris, kus amfetamiini segati kokku teise puruga, vastasid kõik ausalt, millega tegelevad. Loendaja küsis humoorikalt, et kas meeste ametiks läheb kirja laborant.

(Vastuse sisu on hinnatud 7 punktiga ja õigekeelsust 2 punktiga.)

D

Humoorikad olid Jürgen Rooste juttude algused, kus ta kirjeldas igat juhtumit sõnadega külm, pime ja mürg, mis peaksid iseloomustama muutumatut Eesti talve.

Autori huumor on äkiline ning fantaasiat pakkuv, sest Rooste lõpetas erinevate situatsioonide jutustamised sündmuste haripunktis ära.

Kolmandana meeldis autoril välja mõelda toredaid dialooge. Näiteks juhtum kui rahvaloendaja kohtus oma isaga. Isa tahtis, et tema pojale pannakse iseloomustuseks siga, kuid rumal rahvaloendaja ei saanud tema õelast naljast aru (read 86–88).

(Vastuse sisu on hinnatud 4 punktiga ja õigekeelsust 1 punktiga.)

E

Rahvaloendaja satub oma isa majja. Isa ütleb: „Pane see ka kirja, et ta poeg on ilge siga. Pane-pane!”

Rahvaloendajast poeg muigab „Isa sellist lahtrit ei ole siin.” Rahvaloendaja ei ole minu jaoks üldse humoorikas.

(Vastuse sisu on hinnatud 0 punktiga ja õigekeelsust 0 punktiga.)

Lugemisülesannete võti

NB! Lugemisülesannete võti on abimaterjal, mis aitab hindajal otsustada vastuse õigsuse üle. Vastused ei pea võtmega sõna-sõnalt kokku langema.

1. Milliste ühiskondlike probleemidega Jürgen Rooste rahvaloendaja oma tööd tehes kokku puutub? Too välja 4 probleemi ja esita iga probleemi kohta üks sobiv näide. (15 punkti)

(1) Inimesed on valdavalt üksi, tunnevad end üksildasena. Isegi kui on kaaslane, siis ta tekitab probleeme.

Näited:

Küsimusele „Üksinda elate siin?“ vastab memmeke: „Üksi, ikka üksi.“ Ja kui teisest toast kostabki hää, siis perenaine pahandab: „Sina ole vait! Ega nad iga lolli ja joodikut / ka ei loe!“. (Read 9–23)

Küsimusele „Üksi elate siin?“ vastab vene keelt kõnelev mees: „Daa, adinooki jaa ...“ (Read 33–34)

Küsimusele „Üksi elate siin?“ vastab noor naine: „Sinuga elades, kallid, on alati natuke, / nagu elaks üksi.“ (Read 53–56)

„Üksi elate siin?“ / „Üksi,“ rehmab vanamees mornilt, / „teadagi üksi!“ / „Lapsi on?“ / „On-on. Ja pane see ka kirja, et poeg / on mul ilge siga. Pane-pane!“ (Read 82–87)

(2) Lapsed on kodust/kodumaalt lahkunud.

Näide:

„Lapsed puha välismaal.“ /.../ „Poeg on Soomes vangis, / tütar Berliinis ...“ (Read 10–15)

„Üksi elate siin?“ / „Üksi,“ rehmab vanamees mornilt, / „teadagi üksi!“ / „Lapsi on?“ / „On-on. Ja pane see ka kirja, et poeg / on mul ilge siga. Pane-pane!“ (Read 82–87)

(3) Eestlaste arvu kahanemine.

Näide:

Tohutus paneelmajas kohtub rahvaloendaja vana mehega, kes ütleb: „Näe, ootasid ootasid. Aga ära ootasid. / Mina olengi viimane eestlane.“ (Read 62–71)

(4) Laste ja vanemate suhted on halvad.

Näide:

„Lapsi on?“ / „On-on. Ja pane see ka kirja, et poeg / on mul ilge siga.“ (Read 85–87)

(5) Alkoholism.

Näited:

Memmeke kurjustab: „Sina ole vait! Ega nad iga lolli ja joodikut / ka ei loe!“ (Read 22–23)

Vene keelt kõnelev mees joob viina ja pakub seda ka rahvaloendajale. (Read 31, 44)

Kaks soomlast joovad „väikestest klaasidest tumedat / tõkatikarva jooki. / Õhus on koirohu või lagritsa lõhna“. (Read 98–100)

(6) Narkomaania ja narkootikumidega kauplemine.

Näited:

Rahvaloendaja kohtub tornmajas „kõhnade ja kahvatute poistega“. Tema küsimusele „Mis tööd te teete?“ vastab üks neist avameelselt: „Amfi segame sodiga.“ (Read 145–155)

(7) Ühiskonnas ei väärtustata madalapalgaliste, nt õpetajate ega päästetöötajate tööd.

Näide:

Tütar, kelle ema on õpetaja ja isa tuletõrjuja, käsib rahvaloendajal ankeeti ametite kohale kirjutada „Lollid, kirjutage lihtsalt – lollid!“. (Read 129–136)

(8) Eestis elavad muu emakeelega inimesed ei ole eesti keelt ära õppinud.

Näide:

Vene keeles kõnelev mees vastab eestikeelsetele küsimustele vene keeles. (Read 34–35, 37, 45)

Kaks soomlast ei saa aru, mida rahvaloendaja ütleb. (Read 112–115)

(9) Võõrandumine.

Näited:

Mees töötab ja seetõttu tunneb naine end üksi. (Read 55–57)

Isa ja poja võõrandumine. (Read 85–88)

(10) Halvad teed.

Näited:

Rahvaloendaja ronib läbi sofa ja üle / hangede. (Read 2–3)

Rahvaloendaja turnib traktoriroopais, / manööverdab sopas ja udus. (Read 25–26)

Rahvaloendaja hüpleb lompide vahel, / libiseb kiilasjäljel ja komberdab poris. (Read 47–48)

2. Nimeta 2 hoiakut, kuidas rahvaloendajasse Eesti kodudes suhtutakse.

Toeta vastust 4 asjakohase tsitaadiga (kummagi hoiaku kohta 2 tsitaati). (10 punkti)

Rahvaloendajasse suhtutakse erinevalt.

(1) On kodusid, kus temasse suhtutakse sõbralikult, ta kutsutakse sisse ja pakutakse talle istet või isegi juua-süüa. Rahvaloendaja küsimustele vastatakse meelsasti ja ausalt ning tal lastakse rahulikult oma tööd teha.

Näited:

„Sisse lastakse. Memmeke pakub / vaarikavarreteed.“ (Read 5–6)

„Sisse lastakse. Sõbralik vuntsidega mees. /.../ Pakub topsi viina.“ (Read 29–31)

„Uks tehakse lahkesti lahti. / Ilus noor naine laseb ta sisse. Istuvad, / naine pakub suppi.“ (Read 50–52)

(2) On neid kodusid, kus rahvaloendajasse suhtutakse ebasõbralikult või umbusuga.

Näited:

„Vana mees istub laua taga. / Ja põrnitseb rahvaloendajat.“ (Read 80–81)

„Kahvatud mehed / muigavad, /.../ „Amfi segame sodiga,“ / ütleb mees ta vastas, teda / pilguga puurides.“ (Read 152–157)

(3) On päris vaenulikku suhtumist, nii et rahvaloendaja hakkab kartma enda elu pärast.

Näited:

Soomlased ei saa aru, mida rahvaloendaja tahab, ja muutuvad agressiivseks. „Mitä toi halua?“ /.../ „No saakeli, hae se kirves nyt!“ (Read 110–115)

Amfetamiini segajate käest küsib rahvaloendaja ettevaatamatult ametit ning pärast vastust saab aru, et mehed võivad ohtlikud olla. „Kas paneme – laborant?“ / küsib rahvaloendaja / loendades silmadega samme / tooli juurest ukseni.“ (Read 151–161)
(4) Lähedased – naine ja isa – teevad rahvaloendajale etteheiteid / suhtuvad temasse irooniaga. (Read 55–57, 80–87)

3. Analüüsi, missugune on Jürgen Rooste huumor. Leia tekstist 3 koomilise situatsiooni näidet. (15 punkti)

Analüüs õpilaselt.

Jürgen Rooste huumorit võib iseloomustada järgmiste märksõnadega:

- must/karm huumor;
- kurb huumor;
- naer läbi pisarate;
- valusalt naljakas huumor;
- absurdihumor;
- jms.

Õpilane võiks tajuda koomika eri liike (nt situatsioonikoomika, sõnakoomika, karakterikoomika), kuid ta ei pea analüüsis kasutama termineid.

Koomiliste situatsioonide näiteid:

- (1) Vanamemm on uhke, et lapsed on välismaal, mis sellest, et poeg on Soomes vangis jne. (Read 10–15)
- (2) Vanamemm ütleb, et rahvaloendaja ei pea lolle ja joodikuid kirja panema. (Read 22–23)
- (3) Rahvaloendaja saab vene keelt kõneleva mehe jutust aru, et too elab koos vanematega. Kui ta küsib, kus vanemad on, näitab mees talle kaht diivanil istuvat luukeret. (Read 34–45)
- (4) Suure paneelmaja koridoris ootab rahvaloendajat vana mees, kes ütleb, et tema ongi viimane eestlane. (Read 70–71)
- (5) Rahvaloendaja satub soomlaste juurde, kes ei saa tema jutust aru ja muutuvad vaatamata rahvaloendaja sõbralikkusele ning avatusele agressiivseks. (Read 110–115)
- (6) Kui üks amfetamiini segajatest vastab rahvaloendaja küsimusele ameti kohta: „Amfi segame sodiga“, siis küsib rahvaloendaja: „Kas paneme – laborant?“ ja mõtleb põgenemisele. (Read 151–158)
- (7) Rahvaloendaja näeb und, milles teda tülitab kitsetall, kellel on kuratlik pilk ja kaks sarvemüksu. Rahvaloendaja hakkab unes end isikukoodi järgi üle kontrollima. (Read 185–201)

Lisa 2. Kirjutamisülesannete ja kirjandite näiteid

Näited põhinevad 2012. aasta riigieksamitöö ülesannetel. Näidetena toodud kirjandeid on hinnatud 2012. aasta riigieksami kirjutamisosa hindamisjuhendi alusel 60 punktiga. Vastustes on sõnastus muutmata. Kirjandid on avaldatud eksaminandide nõusolekul.

1. VARIANT

Tartu Ülikooli doktorant Kaili Palts kirjutab artiklis „Konfliktist ja selle lahendamise viisidest”: „Väga üldiselt võiks konflikti defineerida kui lahkheli või arusaamatust, mille tulemusena tekib pinge, mis ajendab partnereid üksteise vastu tegutsema. Konfliktiks peab olema vähemalt kaks poolt ja valdkonnad, kus nende huvid kokku puutuvad. Mis on arusaamatuste taga? Lühidalt öeldes r e s u r s i d, millest kõigile ei piisa, ning e r i n e v u s e d vajadustes, väärtustes, hoiakutes, huvides või eesmärkides.” (www.tnk.tartu.ee)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid põlvkondadevaheliste konfliktide eeldusi, põhjusi ja tagajärgi. Arutle ka selle üle, miks on põlvkondlikud konfliktid igikestvad. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Põlvkondadevahelised konfliktid Eesti oludes

Kes meist poleks vahel kogenud lahkarvamusi vanavanema, õpetaja või ülemusega? Ükskõik kui väga me ka tahaks kõigiga hästi läbi saada, on see vanusevahe tõttu üpris raske. Miks erinevad põlvkonnad üksteisest väärtushinnangute, arvamuste ja eelistuste poolest, sõltub paljuski keskkonnast, kus nad elavad. Eesti muutlikes oludes on rahval olnud tegemist paljuga: kuidas üle elada sõda, kohanduda vägivaldse okupatsiooni või liberaalse vabariigiga, samal ajal katsuda luua pere ja ronida karjääriredelil... Kas nii paljude erinevuste kiuste on üldse võimalik generatsioonidevahelisi lõhesid vähendada?

Kuna aeg ei peatu, on maailm pidevas muutumises, sellega koos ka inimkond. Erinevused arengutasemes loovad tõkkeid omavahelises suhtluses, lisaks surub kiirelt edasirühkiv ühiskond igale vanusegrupile peale omad kohustused ja õigused, mis teravdavad veelgi piire laste, noorte, keskealiste ja vanurite vahel. Igaühe ülesanne, hõlbustamaks suhtlemist ja mõistmist, on lihtne: tuleb heita endalt eelarvamused ja avalikkuse normid ning vaadata elu teistsuguse nurga alt. Miks ei osanud täiskasvanu näha elevandist toitunud boad seal, kus oli kaabu A. de Saint-Exupéry jutustuses „Väike prints”? Samal põhjusel, miks väike laps ei oska näha ärimehe peakatet seal, kus ilutseb just kõhu täis söönud madu. Kui aga kuulata lapse loogikast lähtuvaid vastuseid, võib täiskasvanugi leida vaatenurki, mis tal ennast ja maailma paremini mõista aitavad.

Kuigi igapäevaküsimustele saab lahendusi leida ka teiste põlvkondade abiga, on laiemate teemade puhul konflikt vältimatu. Kuna inimese kujunemine sõltub paljuski kooliea kogemustest, ei saagi vabas Eestis kasvanud täielikult mõista oma vanavanemaid, keda õpetati väikesest saati ülistama Leninit, kommunismi ja Moskva

käskude ainuõigust. J. Krossi romaanis „Tahtamaa“ on ilmekalt näha, kui kiiresti elu Eestis 1991. a muutus ja kui raske oli elanikel värskes vabariigis nõukogulikke normatiive ja väljakujunenud käitumismustreid maha heita. Seepärast tasub enne seenioride hukkamõistmist mõelda iseend sotsialistlikku ENSV-sse ning kujutada ette seda tohutut erinevust nende ja tänapäevaste noorusaastate vahel.

Kuna erinevad vanusegrupid üksteist kuigi hästi ei mõista, kanduvad pinged üksikisikute vahelt vältimatult edasi ning raskemal juhul võivad mõjutada ühiskonda lausa riigi tasandil. Poliitikud on enamjaolt parajalt eakad, kuna neil on kogemusi ja rikkalik teadmistepagas, samas aga on neil raske mõista noori, keda iseloomustavad uued soovid ja nõudmised riigile. Kui näiteks Edgar Savisaart nähti 1980. aastate lõpus eesti rahva päästerõngana ja 1990ndate algul mängiski ta suurt rolli omariikluse taastamisel, on Keskerakonna liider tänapäeval kaotanud suure osa oma heast mainest ja toetusest ning püsib poliitmaastikul suures osas tänu pensionäridele. Vahest on ta langenud samasse auku kui Pontius Pilatus, kujutatuna M. Bulgakovi romaanis „Meister ja Margarita“ kui omaenda kogemuste ja karjääri ohver? Teisest küljest võib eakate poliitikute allakäiku pidada paratamatuseks, kuna ühes rahvaga peab uuenema ka võim.

Põlvkondadevaheliste konfliktide negatiivsed mõjud on ilmselged: pinged perekonnas, töö- ja õpikeskkonnas ning halvemal juhul ka riigitasandil. Samas ei ole halba ilma heata. Iga huvide kokkupõrke tulemusena saavad osapooled natuke rikkamaks vastase argumentide ja näidete varal. Isegi kui kompromissi ei leita, paneb erinev maailmavaade kumbagi vaidlejat mõtlema ja leidma uusi nüansse oma veendumustes. Niisiis, kuna igal generatsioonil on teistelt palju õppida, peaksime end vahel unustama, kujutlema teise ajastusse ja huvi tundma erinevate argumentide tagamaade vastu. Sügavamale kaevates on garanteeritud millegi uue teadasaamine, mis rikastab meid endid ja seega ka rahvast tervikuna.

Tundugu me üksteisele kui erinevad tahes, ühendab meid kõiki inimhing ja elujanu. Maailma pidevate muutuste keskel on loomulik, et iga uus põlvkond erineb eelmisest. Sellegipoolest ei ole leida sidet vanema või noorema generatsiooniga sugugi raske, kui suudame unustada päevakajalise ja pinnapealse. Tuleb vaid asetada ennast mõttes teise kingadesse ja kujutada ennast ette tema aja olustikus. Et saaksime õppida, areneda ja hingelt kasvada, pole paremat moodust kui küsida abi igalt ümbritsevalt põlvkonnalt, kelle kogemustepagasi väärtus maailmale on hindamatu.

2. VARIANT

„Rääkides maailmavaatest, kõneleme põhiuskumustest, oletustest ning arusaamisest, mis inimesel on selle maailma kohta. Iga inimene, on ta siis sellest teadlik või mitte, omab sügaval eneses uskumusi, mis mõjutavad tema tegevust ning aitavad seletada ümbritsevat maailma. Maailmavaade aitab inimestel mõista loodust, teisi inimesi ja üleloomulikku.“ (www.filosooфия.ee)

Friedebert Tuglas on kirjutanud: „Maailmavaated on ju ainult pidukuued külaskäikudeks. Kui aga üksi ollakse ja päike nii heledalt paistab nagu nüüd, siis ei tunta maailmavaate vajadust. Maailmavaated on üldse lambivalgel sündinud.“ („Felix Ormusson“, 1915)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand sellest, mida tähendab sinu jaoks mõiste „maailmavaade“. Arutle ka selle üle, kuidas maailmavaade kujuneb ja millest see sõltub. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Maailmavaade – vastutus maailma ees

Igaühel on õigus oma maailmavaatele. Samas unustavad paljud, et enda vaatega maailmale kaasneb ka vastutus – vastutus teiste ning kogu ühiskonna ees. Kuidas kujuneb välja enda maailmavaade ja millest see sõltub? Kuidas on eri maailmavaatega inimesed mõjutanud maailma ning millega võib päädida liigradikaalne mõttelaad?

Inimese maailmavaade – nii hea kui halb – kujuneb välja noores eas, mil laps on kõige vastuvõtlikum mõjutustele. Inglise empiristi John Locke'i arvates on laps sündides n-ö puhas leht. Seega on vanemad, sõbrad ja ühiskond vastutavad noore inimese maailmavaate väljakujunemise eest. Seda protsessi on kõige paremini näha koolis, kus laps peegeldab oma vanemate vaateid ning samas saab ka teistelt koolikaaslastelt mõjutusi. Näiteks kui isa on üleoleva ja ülbe suhtumisega oma poja arvates, siis ajendab see ka last niiviisi käituma. Seevastu võib teise äärmusena käsitleda Rootsis asuvat sooneutraalset lasteaeda, mis teoorias pakub lastele piiramatut valikuvabadust. Antud teooria ei saa aga töötada praktikas, kuna geneetiliste erinevuste tõttu jäävad poisid siiski poisteks ning tüdrukud tüdrukuteks. Minevikku vaadates näeme palju erinevaid juhtumeid, mille korral on kellegi äärmuslik maailmavaade päädinud paljude surmaga. Nietzsche üliinimese teooriat valesti tõlgendanud Adolf Hitler oli peamiseks põhjuseks, miks Teise maailmasõja ajal suri ülisuur hulk inimesi. Niigi raske ajaloolise taustaga juudid pidid kannatama aaria rassi ülistavate natside tagakiusamist – Hitleri ideede pooldajad ei suutnud enda tegude eest vastust võtta. Sellist käitumist vähemusgruppide vastu on näha ka Ameerika Ühendriikides, kus mõnedes piirkondades toimub siiani mustanahaliste eristamine muust ühiskonnast. Tavaline on tänavapilt, kus, nähes mustanahalist lähenemas, pöördutakse teisele poole teed, et temast eemale hoiduda – ja kõik see on tingitud ebatolerantsest maailmavaatest eri rasside vastu. Norras pommitamistega maailma vapustanud Anders Behring Breivik on lihtsalt järjekordne näide sellest, kuidas ühe mehe üliiradikaalse maailmavaate tõttu kannatavad paljud.

Inimeste mõttelaadide erinevusi saab täheldada ka suhetes ümbritsevaga. See, kas prügi visatakse maha või korjatakse üles, võib indiviidi kohta väga palju öelda. Inimene kas vastutab oma kohalolu eest siin maailmas ja arvestab teistega või ei võta vastutust oma tegude eest ja elab edasi oma egoistlikus maailmavaates. Sealjuures on need „pärast mind tulgu või veeuputus“ mõttelaadiga inimesed tihti kibestunud ja väiklased, kuna nad ei püüa luua puhtamat ja paremat maailma tulevastele põlvedele, olles piiratud oma kitsarinnalisest ellusuhtumisest. Seepärast on ka igasugustes puhastus- ja koristuskampaaniates osalejate panus meie ühiskonda nii suur – oma altruistliku mõttelaadiga tagavad nad kõigile parema keskkonna.

Vanemate roll inimese maailmavaate väljakujunemisel on markantse tähendusega – nad on ju igas asjas noorele maailmahuvilisele eeskujuks. Kurjad inimesed sünnitavad kurjust ning eriliselt äärmusliku mõtlemisega inimesed võivad palju hävingut tekitada. See kõik oleks aga välditav, kui maailmas leiduks rohkem isetuid ning vastutustundlikke inimesi.

3. VARIANT

Mark Soosaar kirjutab artiklis „Eesti keel ja kultuur vajavad paremat kaitset“: „Prantsusmaal põlenud autod hoiatavad, et kultuuri(de)st ei tohi kergekäeliselt mööda vaadata. Üha rohkem rahvast liigub riigist riiki. Tööjõu ränne pole mitte robotite, vaid kindlate kultuuritaustade, ajalooliste keelte ja uskumuste liikumine. Kuidas tagada üheaegselt nii põlis- kui ka külaliskultuuride endaksjäämine ja sõbralik lõimumine? On see ülepea võimalik? Mure, kuidas mitte tasulituda üleilmastumise voolus, valdab nii indiviide kui ka rahvaid. Mõistagi on selleks vaja efektiivselt kaitsta iga keele ja kultuuri õigust oma kohale päikese all.“ (Sirp, 23.02.2007)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand sellest, milles näed eesti kultuuri varitsevaid ohtusid ning milline on eesti kultuuri tulevikuväljavaade. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Kultuuri püsimisest

Erinevad kultuurid teevadki maailma just selliseks nagu see praegu on – kirevaks. Kuid pidev globaliseerumine ning rahvaste assimileerumine ainult vähendab neid erinevusi ning viib paratamatult järjest üheülbalisema maailma poole. Missugused võimalused on sellises olukorras rahvaste ja kultuuride, eriti veel väikerahvaste, nagu eestlaste ja nende kultuuride püsimiseks?

Suurim oht eesti kultuurile on igal juhul väljaränne. Inimesed lahkusid siit paremat elu otsima juba üle 100 aasta tagasi, kuid tollal oli neid kaduvväike hulk. Praegusel hetkel ei tea keegi, kui palju eestlasi on tegelikult Soomes ehitamas või Iirimaal kanu kitkumas. Lahkujad ütlevad, et kõik on ajutine, kuid hea elujärje peale saades on see „ajutine“ just kõige püsivam. Toomas Hendrik Ilves teeb tänuväärset tööd kampaania „Talendid koju!“ raames, sest peab mõistma, et iga välismaal töötav spetsialist oleks kodus terve Eesti tulevikule kasulik. Isegi kui mõelda realselt ning enesele teadvustada, et enamik neist Eestisse tagasi tööle ei tule, siis need vähesed, kes

tulevad, loevad tegelikult väga palju. On inimesi, kes väidavad, et Eestist emigreerudes võtavad nad oma kultuuri kaasa, kuid vastuvaidlematu ning paratamatu on fakt, et nende järeltulevad põlvned oma uuel kodumaal on pigem sealsesse kultuuri sulandunud.

Teised riigid on hädas hoopis sisserrändajatega. 20. sajandi algul võttis USA immigrandid avasüli vastu. Tol ajal oli terve riik üks suur erinevate rahvaste ja kultuuride pada ning tegelikkuses tekitas see palju probleeme. Nüüd, 100 aastat hiljem, on suurem osa sisserrännanutest täielikult sulandunud: enam pole iirlasi, sakslasi, venelasi ja rootslasi, vaid kõik on ameeriklased, kes küll vahepeal oma perekonnanime teadvustades esivanematest pajatavad. Praegusel ajal eristatakse seal üldjuhul valgeid, mustanahalisi ja viimasel ajal linnapildis rohkem näha olevaid latiinosid. See kõik tähendab seda, et USA-l ja ameeriklastel omaenda kultuuri tegelikult pole, välismaalastele pähe tulevad märksõnad on hoopis „Hollywood“, „hamburger“ ja „muskela autod“. Lausa naljakas on kõrvutada seda nimekirja Eestile omastega, nagu „laulupidu“, „rukkileib“ ja „suitsusaun“, mis on kultuuri mõttes palju sügavamad. Globaliseeruv maailmas tekitab sisserränne suuremaid probleeme just eduka majanduse ja pika ajalooga rahvastele, nagu inglased, sakslased ja rootslased. Ka need riigid lausa soovisid, et neile tuleks elama inimesed vaestest riikidest, et keegi teeks ka nii-öelda lihtsa inimese tööd ja vähema raha eest kui kohalikud. 1970. ja 1980. aastatel tunduski see plaan ideaalne, kuid praegu tekitavad sisserrännanud pigem probleeme – kasvanud on kuritegevus ja väga paljud immigrandid on töötud, keda riik üleval peab pidama. Ja oht kultuurile? Kui miljonid rändavad sisse ja ei lõimu, vaid käituvad samamoodi nagu kodumaal, siis on ju probleem ilmne.

Sisse- ja väljaränne pole ainsad ohud rahva identiteedi ja kultuuri püsimisele. Tänapäeva üleilmastuv maailm on juba praeguseks omavahel niivõrd seotud, et kõik tundub ühendatuna. Üle maailma kasutavad inimesed internetti ja populaarsed leheküljed on sama tuntud nii Eestis kui Austraalias. Me kuuleme välismaailma uudiseid pea kohe ning ei jää millestki uuest ilma. See tundub lausa suurepärane, kuid ka siin on probleem just eri kultuuridele: inimesed üle kogu maakera muutuvad omavahel üha sarnasemaks. Ja kui inimesed, nende mõtlemine on sarnased, siis muutuvad ka kultuurid sarnaseks. Interneti ja televisiooni kaudu tutvutakse teiste kultuuridega ning võetakse palju üle, selle heaks näiteks on toidud. On täiesti tavaline, et eestlase hommik algab küll klassikalise kaerahelbepudrugaga, kuid lõunaks on päris välismaine Caesari salat ja õhtusöögiks restoranis Hiina toit. Sellisel menüül pole iseenesest küll midagi viga, kuid kui järele mõelda, siis kuluks mõnikord ära küll üks tassitäis kama või taldrikutäis Mulgi putru – see on ju meie toidukultuur, mida peaks pidama sama tähtsaks kui laulupidudel käimist.

Meid, eestlasi, pole küll palju, kuid meie kultuur püsib kahtlemata tugev seni, kuni iga eestlase meelel ja keelel on jaanitule tegemine, vastlaliug, must leib ning külakiik. Välised mõjud kultuurile pole halvad, kuid võitu need saada ei tohi.

4. VARIANT

Keeleteadlane Reet Kasik kirjutab: „Emakeelt ja selle olulisust ühiskonnale võib hinnata kahest vaatepunktist. Ühelt poolt vaadatakse keelt identiteedi, eriti rahvusliku identiteedi aspektist. Avalikkuses ja poliitikas on praegu suuresti valitsev just see vaatepunkt. Ohtu keele omapärale nähakse eeskätt kontrollimatus võõrkeelte mõjus. /---/ Teiselt poolt võib ja tuleb keelt aga vaadata ka funktsionaalselt, sujuva suhtlemise aspektist. Keel on mõtete edasiandmise vahend ja sellisena inimtegevuse toode. Nagu teisigi vahendeid, võib seda hinnata sellest vaatepunktist, kui otstarbekas, tõhus ja kasulik ta on.” („Eesti kirjakeele kasutusala ja nende seisund”, www.hm.ee)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled tänapäeva eesti keelega seotud probleeme ja suundumusi. Arutle ka selle üle, kui rangelt peaks järgima korrektset keelekasutust. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Aeg ja inimene muudavad keelt

Meie aja inimesel on kiire. Kiirustav inimene klõpsab arvuti lahti, libistab päevauudistest silmadega üle ning kui mõni teema teda kõnetab või eriliselt erutab, kirjutab ta sinna alla kommentaari. Sageli suurte algustähtedeta, ühes jorus ning kirjavahemärkideta. Kahjuks hakkab selline käitumine normiks saama. Inimese mälu kinnistub kõik, mida ta näeb ja kuuleb, seega sünnitab iga vigaselt kirjutatud tekst selle lugeja näol juurde võimaliku uue valestikirjutaja. Kas grammatiliselt korrektne eneseväljendusoskus on tänases maailmas, kus hiireklikiga on võimalik oma arvutisse laadida uusim keelt korrigeeriv programm, üldse vajalik?

Kõige vabamad, õigekeelsusest kaugemal asuvad keskkonnad on kindlasti erinevad suhtlusvõrgustikud ja jututoad. Sageli eiratakse seal elementaarsemaidki õigekirjareegleid, kasutatakse slängi ning pikitakse emakeelsete sõnade vahele võõrkeelseid. Kas see on loomulik areng ja pigem rikastab keelt? Olen poolt, et teatud olukorrad lubavad vabamat keelekasutust ning sõbrannale oma puhkusereisist kirjutades ei pea kasutama ametlikku kirjakeelt, aga lugupidamisest kirja saaja ja oma emakeele vastu olgu punktid, komad ja suurtähed õiges kohas. Kindlasti on aastate pärast lubatud kasutada ka väljendeid, mille õigekeelsussõnaraamat täna vaeleks tembeldaks ja suure tõenäosusega tuleb meile järjest juurde ka laensõnu võõrkeeltest.

On palju inimesi, kes oma igapäevases töös kirjakeelt praktiliselt ei vaja. Kogu suhtlus toimub kõnekeeles, mis kindlasti ei arenda oskust oma mõtteid paberile panna. Kõnekeelt mõjutab jällegi palju see, mida me loeme, aga lugemisvara koosneb suurel hulgal inimestest erineva kvaliteediga päevalehtedest ning nädalakirjadest, kus artikli kirjutamise stiili varjutab täielikult selles edasi antav emotsionaalne sõnum. Igasugune kerge meelelahutus, mida meedia päevatööst väsinud inimesele pakub, on nii lihtne tarbida, et tõsiste, keeleoskust arendavate kirjandusteoste lugemine muutub järjest raskemaks. Kuidas siis tekitada huvi keele

vastu inimeses, kelle palganumber ei muutu sellest kas ta tunneb emakeele grammatikat või mitte?

Kõik saab ikkagi alguse ühiskonna suhtumisest probleemi. Võib-olla siin ei olegi probleemi. Oleme ise oma keelekasutuse vabaks lasknud, suhtleme üle interneti kaugel elavate kaasmaalaste ning võõraid keeli rääkivate sõpradega. Vanema koolkonna inimestel on sedalaadi vabadust raske mõista, kuna nemad kasvasid üles piitsa ja präänikuga, ajal, kus kõik pidid plaani järgi ühesugused olema ning soovi eristuda püüti juba eos maha suruda. Eesti keel säilis, aga selle kõrval oli väga tugevalt vene keel. Kas sel ajal muretseti meie emakeele säilimise pärast ning juureldi selle üle, kuhu ta jõuab? Õigekeelele pandi koolis kindlasti rohkem rõhku ning vigade suhtes oldi rangemad.

Kuidas tänapäeva kool õpilaste keeleuuendustesse suhtuma peaks? Kindlasti ei saa grammatiliselt õiget kirjastiili teisejärguliseks pidada. Kool on asutus, mis annab noorele inimesele eluteele kaasa teadmistepagasi, millega too ise hakkama peab saama. Kui õpetajad järjekindlalt (veel) mitte heaks kiidetud uudissõnu ei tolereeri, hakkab see kindlasti ka õpilasele külge. Mina pooldan tugevat grammatilist baasi ning rohkelt kohustuslikku kirjandust. See on üks viis, kuidas tekitada õpilastes teadmine, et eesti keel on midagi, mis on päriselt meie – eestlaste oma.

Me loome oma keele ise. Kui teeme seda kiirustades ja hooletult, on keel samasugune. Kui võtame aega ja süveneme, on ka seda näha. Rohkem kvaliteetkirjandust ning kriitilist meelt oma keelekasutuse suhtes; rohkem julgust kahelda ning kahtluste korral abivahendeid kasutada ja rohkem avatud meelt võtta vastu meie keelt rikastavaid uuendusi tagab ilusa ja kauni eesti keele püsimise. Täna lapsed – slängi ja lühendeid kasutada armastavad inimesed on homsed täiskasvanud – õpetajad. Õpetame neid täna nii, et saaksime oma lapselapsed rahuliku südamega kooli saata, muretsemata neile edasi antava emakeele kvaliteedi pärast.

Lisa 3. Soovitusi eksaminandile lugemis- ja kirjutamisülesannete lahendamisel

Soovitusi lugemisülesande lahendamisel

- Ülesannet tuleb lugeda väga tähelepanelikult: mitmest osast koosneb, millele vastust nõutakse?
- Vastus peab põhinema alustekstil. Tuleb vältida teksti meelevaldset tõlgendamist ja edasiarendamist. Oma seisukoht/hinnang on tarvis lisada siis, kui seda on ülesandes küsitud.
- Vastus peab olema terviklik: laused ja lõigud tuleb loogiliselt siduda.
- Vastus tuleb liigendada. Ülesande ülesehitus annab aluse vastuse liigendamiseks, kuid see ei tähenda, et vastuses peab olema tingimata sama arv lõike kui ülesandes osi/küsimusi. Lõigud tuleb alustada taandega või eristada need üksteisest muul arusaadaval moel, nt alustades uut mõtet uult realt või sõnadega *esiteks*, *teiseks* vms.
- Kui ülesanne eeldab, et vastus on analüüsiv-arutlev (nt tekstis esitatud probleemide käsitlemine, autori seisukohtade analüüsimine jms), siis ei tohi kirjutada kirjeldust-ümberjutustust, vaid vastus peab sisaldama väiteid, põhjendusi, järeldusi ja üldistusi.
- Ei ole vaja esitada rohkem väiteid, näiteid vms, kui ülesandes nõutud – tuleb esitada üksnes need või alustada neist, mille õigsuses ollakse veendunud.
- Vastust ei või venitada: vastates tasub keskenduda sisule, mitte nõutavale sõnade arvule.
- Vastuses tuleb vältida argikeelt, nn hakitud stiili, konspektiivsust, üld- ja paljusõnalisust.
- Soovitatav on kontrollida ÕSist sõnade kasutussoovitusi/tähendusi, vorme, reksiooni ja õigekirja.
- Teksti ridadele viitamine ei ole kohustuslik. Viidata võib, kasutades ridade ees olevaid numbraid. Viidates tuleb olla täpne.
- Reaviide ei asenda vastust, sh tekstinäiteid, vaid kinnitab neid. Tekstinäited esitatakse refereeringu või tsitaadina.
- Viidete vormistamise tava valik on vaba, kuid vormistus peaks vastuses olema läbivalt ühtlane.

Tsiteerimine

- Tsiteerida tuleb, kui on nõutud tsitaadi esitamist, ja võib, kui on nõutud tekstinäite toomist.
- Kui vastatakse tsitaatidega, tuleb need oma sõnadega tervikuks siduda.
- Vältima peab tsitaadi esitamist ilma jutumärkideta (st alusteksti sõnasõnalist ümberkirjutamist jutumärke kasutamata).
- Tsiteerimine on alusteksti sõnasõnaline esitamine.

Kalevi Kull on sedastanud: „Näeme seda [mitmekesisuse suurenemist] nii evolutsioonis järjest uute liikide tekkimisena kui ka mingi paiga ökosüsteemi suktsessioonis koosluste liigilise rikastumisena.”

Kalevi Kull on mitmekesisuse suurenemist kinnitanud väitega „Näeme seda nii evolutsioonis järjest uute liikide tekkimisena kui ka mingi paiga ökosüsteemi suktsessioonis koosluste liigilise rikastumisena”.

Refereerimine

- Refereering tähendab alusteksti mõtte adekvaatset oma sõnadega edasiandmist. Refereerimise puhul peab jälgima, et oma väited oleksid allika väidetest selgelt eristatud.
- Refereerimise tunnuseid on kaudsus. Refereerimisel tuleks lisada saateväljend ja *mina-*, *sina-* või *meie-*, *teie-*vorm asendada *tema-/nende-*vormiga või umbisikulise tegumoega ning seejärel püüda allika mõtte oma sõnadega ümber sõnastada.

Nt: *[Kalevi Kull] Näeme seda [mitmekesisuse suurenemist] nii evolutsioonis järjest uute liikide tekkimisena kui ka mingi paiga ökosüsteemi suktsessioonis koosluste liigilise rikastumisena → Kalevi Kull leiab, et seda nähakse kui uute liikide tekkimist ja ökosüsteemi liigilist rikastumist / Tema seisukoha järgi nähakse seda...*

- Korrektne ei ole refereering, milles enamiku lausest hõlmab sõna-sõnalt (või üksikut väheolulist sõna, nt rõhumäärsõna, väljajätvalt) ümber kirjutatud alustekst.
- Tsiteerimise ja refereerimise harjutamisel sobib kasutada nt: R. Kasik, M. Erelt ja T. Erelt „Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele” (ptk „Kirjanduse kasutamine”); E. Uuspõld „Üliõpilastööde vormistamise juhend” (ptk „Refereerimine ja tsiteerimine”); M. Erelt, T. Erelt, K. Ross „Eesti keele käsiraamat” (ptk „Kõrvallause referaadina”).

Loetelu vormistamine

- Loetelu vormistus peaks vastuses olema läbivalt ühtlane. Loetelu vormistamist vt M. Raadiku käsiraamatust „Väikesed tarbetekstid” (ptk „Loetelu”).

NB! Innove kodulehel avaldatud lugemisosa võtmed on abimaterjal hindajale ja õpetajale, mitte näidisvastused.

Soovitusi kirjutamisülesande lahendamisel

- Ülesannet tuleb lugeda väga tähelepanelikult, et seda ammendavalt mõista. Juhul kui ülesanne koosneb kahest või enamast osast, siis esimene on üldine, järgmine/järgmised täpsustav(ad) (käsitleda tuleb kõiki).
- Kirjand peab lähtuma etteantud ülesandest, mitte alustekstidest.
- Alustekste (tsitaadid, lugemisosa tekst(id)) võib kasutada käsitluse toena. Alustekstide kasutamisel tuleb neid refereerida või tsiteerida.
- Oluline on arvestada üldistusastmega, mida eeldab u 400-sõnaline kirjand.
- Kirjand tuleb pealkirjastada. Pealkiri on tarvis sõnastada täpselt ja konkreetselt, vastavuses sisu ja peamõttega. Soovitav on hoiduda väga üldisest, ühesõnalisest pealkirjast.
- Soovitav on kontrollida ÕSist sõnade kasutussoovitusi/tähendusi, vorme, rektsooni ja õigekirja, sh algustäheortograafiat, kokku- ja lahkukirjutamist, interpunktsiooni; kohanimesid, lühendeid.

Lisa 4. Stiilivead

Üldjuhul käsitatakse stiilivigadena sõnavalikuvigu, vormivalikuvigu ja morfosüntaktilisi eksimusi ning lausestusvigu.

Sõnavalikuvead

1. Argikeelsus – sõnades, fraasides, vormides. Näiteks:

- Inimestele lähevad peale katastroofid, õnnetused, vargused ja petmised.
- Tegelt teisi maha tehes upitatakse ju iseennast.
- Ta oli järjekordselt miski jamaga hakkama saanud.
- Tavaliselt ei julenud ta seda kellegile rääkida.

2. Paronüümiast johtuvad sõnavalikuvead: *järele – järgi, õieti – õigesti, enne – ennem, vahel – vahest* jms äravahetamine. Näiteks:

- Seega tuleb ennem ikka hästi läbi mõelda, mida sa tahad teha või kelleks saada.
- Arusaamatus vanematega tuli sellest, et ma ei olnud oma otsuse üle põhjalikult järgi mõelnud.

3. Liiasus, ebaõnnestunud sõnavalik või vales tähenduses kasutatud sõna. Näiteks:

- Vähem olulisem ei olnud ka see ...
- Majanduse kasvu oli tollal võimatu ette prognoosida.
- Neis riikides on häftitasustatud palgad.

4. Sõnakordused. Näiteks:

- Rahvas teostab oma võimu rahva poolt valitud esindajate kaudu. Rahval on sõna- ja mõttevabadus.
- Eriti raskeks teebki iseenda ja oma osa leidmine sellest tervikust see, et meid ümbritseb palju halba. Kuigi see on vähem tähtis, kui kõik muu, ei saa seda vältida.

5. Kantseliidi, aga ka moesõnade ja -väljenditega liialdamine (nt *mitmed, antud, tänasel päeval, osapool, omama, paika panema, üldjuhul, praktiliselt* jt). Näiteks:

- Hetkel on seda märgata teatud isiku populismiga.

6. Modaalsõnadega liialdamine: *just, justkui, suhteliselt, oluliselt, tegelikult, praktiliselt, üpriski, üsnagi* jt. Näiteks:

- Demokraatlik valitsemisviis on kehtinud oluliselt kauem ja on end üpriski hästi õigustanud.
- „Kollaste” ajalehtede toimetajatel on justkui tavaks, tungida inimeste eraellu ning lahata seda privaatsel tasandil.

Vormivalikuvead ja morfosüntaktilised eksimused

1. Otstarbe või vahendi tähenduses kasutatud kaassõna läbi. Näiteks:

- Läbi kunsti tunnetasid inimesed jumala hiilgust juba antiikajal.
- Maailm avardub inimesteni läbi kirjanduse.

2. Loogilise mitmuse kasutamine ainsuse asemel. Näiteks:

- Sellise elukutse valinud inimene peab arvestama, et vääritikäitumisi rahvas andeks ei anna.

3. Liialdamine poolt-tarindiga. Näiteks:

- Kõik need vead on kahjuks tehtud minu enda poolt.
- Meenuvad vanaisa poolt kaasa antud õpetussõnad ...

4. Eksimused morfoloogiliste vormide kasutuses, nt ajavormide ühtsuse rikkumine või ainsuse ja mitmuse läbisegi kasutamine ühe lause või lõigu piires. Näiteks:

- Selles tuntud teoses ei sallinud köster õpilasi. Ometi peab ta nad välja kannatama.
- Kõikide inimeste saatused on erinevad ning igaüks saab seda ka ise kujundada.
- Igale inimesele on antud elada meie maailmas võrdsetena koos teistega.

5. saama-tulevik (aktiivse tegevuse puhul). Näiteks:

- Ta saab hästi hoolitsema oma pere eest.
- Pärast seda saavad olukorrad arenema suurriikidele meelepärases suunas.

Lausestusvead

1. Seoseta laused või nõrk seos lausete vahel. Näiteks:

- Kunst kingib meile õnne, elutarkust ning armastust millegi vastu ja see miski täiendab meie elu niivõrd, et me suudame elus edasi minna. „Kõige aeglasem inimene, kes ei kaota eesmärki silmist, liigub kiiremini kui see, kes hulgub sihita ringi.” (G. E. Lessing) Meil kõigil peab olema eesmärk, et kuhugi püüelda ja jõuda.

2. Loogikavead lausestuses. Näiteks:

- Käest-kätte levivad edasi ka muud mõtted.
- Kirjameeste kirjutistest sünnivad väga head teosed, mis määravad ka paljude kirjanike saatuse.
- Mina arvan, et hirmud on väga elutruud ja isegi vajalikud asjad.

3. Sõnajärjeeksimused – neutraalses väitlauses öeldis lause lõpus vms. Näiteks:

- Tihti oma tahtmise saavutamiseks aetakse kindlat jonni ning tulemused ei pruugi olla sellised nagu me sooviksime.
- Seeläbi vanamees ilmselt teistele rõõmu teha lootis.
- Tuleb hakata oma hirmudele vastu, nendest üritada võitu saada.

4. Nn hakitud stiil. Näiteks:

- Eesti keel ja kultuur on üpriski noored. Sellest hoolimata väga tõsiselt arvestatavad.
- Praegu võib käsi määrimata, ühe ainsa nupule vajutamisega maapealt pühkida linnu, isegi terveid riike. Mis hävitab paljude elutöö.
- Kui laps võib teisele lapsele öelda, mida ta temast arvab ja mis talle ei meeldi. Täiskasvanu eas ei ole kombeks, sest pole viisakas. Isegi kui tegelikult mõtleb inimesest vaid halba.

5. Nn sina-stiil, mis on omane jutustavale tekstile ega sobi sellisena arutlevasse kirjandisse. Näiteks:

- Seitse aastat tagasi oli kõva sõna kui sa suhtlesid jututubade kaudu.

6. Kujunditega liialdamine, sobimatute kujundite kasutamine, ilukõnelisus, mis varjab mõtte. Näiteks:

- Nii, nagu viis sinine vesi meilt sõjaaastail kirjanikke naaberaladele, toob ta praegu asemele rikkaid turiste, kelle südamed on eestlaste elu ja kultuuri tutvustajad mujal maailmas.

- Kord elu jooksul võib see maagiline tunne meid jalult niita.

7. Nominaalstiiliga liialdamine. Näiteks:

- Enesekindlus on abistav tegur eesmärkide saavutamisel tekkivate probleemide lahendamiseks.

8. Kokkukuuluvate fraaside eraldamine kõrvallausega. Näiteks:

- Seoses uute meetodite, mis olid efektiivsemad, kasutuselevõtuga suurenes töö tootlikkus.
- Miks peab naerma inimesele kõige kaunimate tunnete ja mõtete, mis on teada vaid asjaosalistele, üle?

9. Asesõnaga väljendatud viitesuhe, mis jääb ebamääraseks või tekitab väärseose. Näiteks:

- Siiski on igal hirmul alge. See võib saada alguse väga varakult.
- Suurem osa tähelepanust on pööratud sellele, mida võib silmaga näha, kuid kui mõtlema hakata, ei olegi need sugugi tähtsad.
- Eneseteostus ja selle hind – kõik neid mõjutavad tegurid. See võib-olla, kas naise ilu probleemid ja sellega kaasnevad väärted, või üldsegi nendega seonduvad kõik võimalikud probleemid.

10. Sõltumus- e reksioonivead

- Kõik peavad tähtsaks oma maailmavaateid ning teevad otsuseid elus toetudes nendest.
- Olukord sarnanes väga sõjaeelsele ajale.
- Maailmavaated mõjutavad meie käitumist teistesse inimestesse ja meie igapäevaseid tegemisi.

11. Väljajätud. Näiteks:

- Seal ei pea, ega tohigi meeste arvates naised tööd teha.
- Kas ainuüksi ühest mehest piisab ja sõltub Eesti püsimine?
- Tema silmaring on avar ja teab, mis maailmas aset leiab.

12. Arutlusse sobimatu emotsionaalsus, hinnangulisus ja üleskutsete esitamine. Näiteks:

- Miks raisata oma aega tühja-tähja peale? Parem leia endale oma huvid ja oma tee, kuidas elada!
- Mõelda vaid, kui poleks hirme, kui ei peaks mitte millegi pärast kartma.

13. Liigsõnalisus. Näiteks:

- Alati on ka kindlasti neid, kes arvavad üldse midagi kolmandat või jäävad neutraalseks. Eks see ole iga inimese oma arvamus, aga iga laps peaks oskama enda eest välja astuda, kes siis vähemal määral ja kes suuremal määral.
- Kui seda teemat hakata käsitlema, tuleb kahjuks päevavalgele rohkem ainult sallimatus. Tuleb aga ka rõhuda sellele, et ühiskonnas leidub ka väga palju sallivaid ja häid inimesi.